

Jászi Oszkár: A kapitalista társadalom felbomlása

ikor 1905-ben Parisban tartózkodtam és a szocializmus új áramlatának, a szindikalizmusnak, de különösen az antimilitarizmusnak óriási térfoglalását szemléltem és harci eszközeit tanulmányoztam, azonnal tisztában voltam vele, hogy ezek a tények a kapitalista társadalomnak feloszlási jelenségei. Ekkor még a tudományos elmélet az átlagos professzori világnézet szemüvegén át a legnagyobb megvetéssel és nem törődéssel állt ezekkel a tényekkel szemben (mint a hogy ma is az egyetemi tudományosság túlnyomó részének világszerte fogalma sincs a történet és bekövetkező dolgokról), sőt maga a szocialista gyakorlat exponált embereinek legnagyobb többsége bosszúsággal avagy vállvonogatva haladt el a „gall temperamentumnak” eme legújabb szeleburdi fellobbanásai mellett. Ez a helyzet azóta is keveset változott: a tudományos céhek megértése alig lett nagyobb, sőt a munkásmozgalom politikai vezetőinek átlátása sem lett sokkal terjedelmesebb.

Pedig a jelzett idő óta rengeteg öntudatlan fejlődés és öntudatos propaganda meg szervezés ment végbe, melynek eredményei ép napjainkban kerültek be a történelem évkönyveibe. Ezeknek az eseményeknek a horderejét s várható következményeit szeretném itt a fejlődés ismert tényezőinek és néhány történelmi analógiának segítségével megvilágítani. Ezt a feladatot meg fogja könnyíteni, ha hat év előtti néhány impressziómat és megállapításomat itt most felújítom:

„Az a forradalom, mely Európa minden fejlettebb ipari államában készül, lényegében antimilitáris forradalom a tőke hatalmának megtörésére.”

„A francia forradalmi szellemnek örököse az antimilitarista mozgalom. Mint már jeleztem, a munkás szervezetektől indult ki. Nem Marx csinálta és semmi más ideológ. A munkásság lépett ön maga ezen propaganda terére, majdnem mindenütt elmélkedői s politikai vezérei közvetítése nélkül, sőt többnyire azok nyílt rosszalása vagy hallgatag ellenszenvé mellett.”

Un juge sans des gendarmes serait un pauvre rêveur mondja valahol Anatole France . . . Nos, a katonaságnélküli kapitalizmus is ilyen jámbor álmodozó volna. A francia proletariátus azt akarja, hogy úgy legyen és vakmerően hozzálát a munkához.

Az antimilitarista propaganda taktikájának és szellemének beható ismertetése után, a cikk konklúziója ez volt:

„Ez a propaganda folyik minden akadály és nehézség nélkül. Folyik gyakran a francia szellemi élet legfényesebb neveinek jelenlétében. Ellene csak a nacionalisták s klerikálisok egyre gyöngülő hadserege: a papság, az arisztokrácia, a haute finance.

Nem lehet kételkedni. Ennek a küzdelemnek már ma eldőlt a sorsa.

Más kérdés, hogy mik lesznek a következményei.*

Azóta a munkásmozgalomnak új vonala az itt jelzett irányban haladt előre: a parlamenti küzdelem fontosságának lebecsülése egyre nőtt, a szakszervezeti tevékenység horderejének felismerése nemcsak a jelen bérharcai, de a munkásmozgalom távolabbi és egyetemes céljai szempontjából is egyre erősebb lett, az antimilitarizmus tanai egyre nagyobb hévvel ragadták meg különösen a latin proletariátus fantáziáját. Természetesen a munkástömegeknek ez a nagy hangulatváltozása csak kifejezője volt a fokozott szervezetség, gazdasági és politikai megerősödés, valamint a szellemi és erkölcsi kultúra gyarapodása által előidézett bátrabb, türelmetlenebb és küzdelemvágyóbb lelki állapotának. Nem a szervezetlenül maradt munkanélküliek fokozottabb *Verelendung*-ja, hanem a szervezett munkásarisztokrácia életstandardjának rendkívüli fölemelkedése idézte elő a proletariátus vezető rétegének ezt az egyre forradalmibb hangulatát, melyhez a szocialista sajtónak és politikusoknak egyre inkább alkalmazkodniok kellett. Ennek az új munkásléleknek szintézise az általános sztrájk gondolata lett, mely a tömeges munkabeszüntetés erejével fogja a kapitalista világot kapitulációra kényszeríteni. Heves és izgalmas viták folytak a szocialista elméletben az általános sztrájk lehetőségei körül, melyeket — mint rendszeren történni szokott — az élet fog a maga apodiktikus ujjmutatásaival megoldani. Ezek során a lefolyt hetekben három ilyen nagy, a jövőt sejtető konstellációval találkoztunk a politikai horizonton:

Az, ami Franciaország tájékán sugárzott, a legkevésbé meglepő. Itt a szindikalista propaganda teljes győzelme a parlamenti taktika felett rég nyilvánvalóvá vált. A francia szindikalista elmélet és gyakorlat extrém forradalmisága: az antipatriotizmus hirdetésétől a szabotázsig, a hadsereg inzultálásáig és a közle-

* *A forradalom. Huszadik Század*, 1905. 1. k.

kedés, meg a hírszolgálat brutális megzavarásáig olyan közismert és közrettegett, hogy ennek az iránynak újabb tényei már nem lepnek meg senkit. A vasúti alkalmazottak, a postások és távírdászok szindikalista szervezkedése óta minden gondolkodó francia politikus tisztában van vele, hogy az állam legfontosabb működései egy nyíltan államellenes szövetség kezeibe jutottak és hogy ebben a tényben szinte beláthatatlan válságok magjai vannak elhintve. A francia közéletben szerfölött nagy és egyre fokozódó ideges nyugtalanság észlelhető. A legjobb gondolkodók egy „új feudalizmus” bekövetkezésétől rettegnek és nyíltan hirdetik, hogy a francia kormány gyöngesége és bátortalansága folytán, a francia államélet egyre inkább a *Confederation Générale du Travail* akarától függ s ma már szinte csak „felmondásig” működik. Ilyen körülmények között senkit sem lephetett meg, hogy a marokkói bonyodalom hatása alatt a francia proletariátus a legvilágosabban hirdette, hogy egy háborús összeütközés esetén a francia munkás-katona német elvtársa lemészárlása helyett a „belső ellenség”, a kapitalizmus ellen fog fordulni és a háborús mozgósításra az általános sztrájkjal fognak válaszolni. És akik még azt hihették, hogy mindezek a tények és nyilatkozatok egy forradalmi kisebbség túlfűtött elkeseredéséből erednek, melynek bebörtönzésével vagy kiirtásával a munkásmozgalmat újra békés irányba lehet terelni, egyszerre eme öncsaló reményüket is elveszítették egy újabb forradalmi megmozdulás hírére. A francia néptanítók legbefolyásosabb országos szervezetének többsége, miután kongresszussáról a kultuszminiszter képviselőjét fulmináns beszédek kíséretében úgyszólván kitessékeltte, kijelentette az általános munkásszövetséghez való csatlakozását. Ez a tény nem jelent kevesebbet, mint nyílt és formai megpecsételését annak a régi helyzetnek, hogy a francia néptanítók többsége iskoláiban nemcsak a szocialista világnézetet hirdeti, hanem azt kifejezetten antimilitarista és szindikalista szellemben magyarázza. Ekként nemcsak az állami rend materiális üzemei kerültek a forradalmárok hatalmába, hanem a szellemi üzem, a fiatal lelkiismeretek kifermálásának egész apparátusa . . . Hol az az eszköz, mely ezt a fejlődést tartósan feltartóztathatná?

— Igen, de mindezek a tények ép a hagyományos forradalmi szellem múltó rőzsetüzei. Nem szabad ezekből megítélni a többi munkásdemokráciák fejlődését. Legkevesebb az északiéket, melyekben a nyugodt, reális, kispolgárságra hajló germán szellem a fejlődésnek egészen más irányt jelöl . . . Rendszerint ilyesféleképp szól a nyárspolgári ideológia megnyugtató elmélete. Az „éretlen” francia-olasz forradalmároskodást lebecsüli az „érett” német-angol konstitucionalizmus szellemével szemben. Persze ebben az álláspontban már elméletileg is csak igen kevés megnyugtató fedezhető fel a jelenlegi rend védelmezői számára. Hisz az az izgága francia szellem mégis csak az általános európai fejlődés irányát jelölte meg és ha a dolgok lényegét, benső egységét, nem pedig változó formáit és kaleidoszkopikus ideológiai

köntöseit szemléljük: nyilvánvaló, hogy az európai történelem több mint száz éve egyebet sem csinál, mint azt, hogy a francia forradalom alaptörékvéseit valóra váltja. De maga az a hagyományos, békeszerető germán szellem is egyre inkább kezdi meghazudtolni az elméletet. Mert a marokkói kapitalista kaland hírére nemcsak Franciaország, de Németország is megmozdult s megtörténhetett az a hallatlan eset, hogy a két ellenséges, szinte a háború küszöbén álló ország proletariátusa Berlinben testvéreleg ölelkezett s kölcsönösen biztosította egymást arról, hogy egy háborús bonyodalom esetén nem fognak egymásra lövöldözni. S az is megtörténhetett, hogy a porosz rendőrruralom klasszikus földjén, a legszűkekeblűbb militarizmus ősi hazájában, egy jött-ment idegen, egy a porosz vendégjogot élvező sehonnai, idegen nyelven ezeket mondhatta a német munkásság hivatalos képviselőinek, még pedig azok tüntető, orkánszerű lelkesedése közepette:

„Mi mindenekföltre azokat a nagy eszközöket csodáljuk, melyeket ti, németek, az ifjúság nevelésére fordítottok. Nekünk is többet fog kelleni erre a jövőben áldozni. A fiatalságnak a népek szolidaritása érzelmében kell felnövekednie. Micsoda örület, hogy az egyik nép a másik országát elkaparítani akarja! Ha a kormányok megkísértenék, hogy a népeket egymás ellen hecceljék és az egyik nemzetet a másik ellen háborúba keressék, akkor mi meg fogjuk mutatni, hogy a népeknek szebb feladatokat kell megoldaniuk. Csak kísértések meg egyszer, ti birkafejük, egyik népet a másik ellen izgatni, egyik népet a másik ellen fölfegyverezni, meg fogjátok látni, hogy a népek nem-e egészen másként fogják felhasználni a kezébe adott fegyvereket, mint ahogy ti akarnátok. Várjatok csak: vajon a népek nem-e egy más ellenséget fognak megtámadni, mint amelyikre ti gondoltok? Mi mindannyian a népek szolidaritása érzésétől hevítve térünk haza, melyek számára csak egy harc létezik: a harc az elnyomás, a kizsákmányolás, a bérendszert ellen...”

Ha ezek a szavak vagy harminc évvel ezelőtt hangoztak volna el ugyanezen a helyen, ugyanilyen körülmények között, bizonyára hűtlenségi per és börtön lett volna rá a felelet a „kül-ellenségekkel fraternizáló hazaárulókkal szemben.” Ma? A francia vendég pusztá kiutasításával voltak kénytelenek megelégedni; a német házigazdák pedig egy monstre-meetingen mindenki tudomására hozták, hogy az ő kedves vendégük, Yvetot elvtárs filippikája az egész német és francia proletariátus érzelmeit fejezte ki. És a német munkásságnak ez a háborúellenes kavardása a francia vendégek tüntetése után sem szűnt meg, hanem minél inkább nőtt a háborús veszedelem híre, annál komolyabban és keményebben hangsúlyozták a szocialista pártnak vezető elemei és a sajtójuk az óvatoss Vorwärts-szel élükön, hogy a tervezett népgyilkos kapitalista kalandra a munkásság általános sztrájkja lehet csak a válasz . . .

— Szavak, nagy szavak, a francia lármás pózok gyerekes majmolása! Ki gondol komolyan általános sztrájkra!? Ki mer ma általános sztrájkot csinálni? Oly veszedelmes fegyver ez, melynek

éle első sorban a munkásságot sújtaná! Ma már a munkásság sokkal fegyelmezettebb, vezető rétege sokkal többet veszíthet, semhogy egy ilyen dóre kalandba bocsátkozzék. Nem is beszélve arról hogy egy örült kisebbség terrorizmusát a hadsereg könnyen leverné ...

Ilyenfélékép szólt újra a kapitalista aggodalmakat elhessegető ideológia, de szinte nyomban lecáfolta az egész érvelést újra az az örök szociológiai laboratórium, melyet társadalmi életnek nevezünk s hogy ez a cáfolat annál csattanóbb legyen, az a bizonyos, a jövőt sejtető politikai konstelláció ezúttal az ipari béke klasszikus hazájának, a kapitalizmus minta-szocialista gyermekének égboltján jelent meg, az angol horizonton. Még pedig nem is egy félelmes általános sztrájk, hanem egyetlen szakmának nem is politikai, hanem közönséges gazdasági sztrájkja alakjában. Az angol vasutas sztrájk egy kis fantázia segítségével még a legoptimistább nyárspolgárnak is megmutathatja, hogy mit jelenthetne egy általános, forradalmi szellemű és a mai rend megdöntésének vágyától áthatott sztrájk!

Mondom, egyetlen szakmának — igaz talán a legfontosabbnak — merőben gazdasági motívumokon alapuló, minden politikai vagy forradalmi céltől távol álló, pár napig tartó sztrájkja, s már is micsoda félelmetes eredmények. Ezerszámra érkeztek a táviratok a sztrájk rettenetes borzalmairól s az olvasó emlékezetét csak néhány találmányra kiválasztott hivatással akarom itt felfrissíteni:

Liverpool, augusztus 18.

A város egészen el van szigetelve. Az odaérkezett utasok kénytelenek ottmaradni, mert Liverpoolból nem indulnak vonatok. Az eleséghiány nagyon érezhető, az élelmiszerek ára aránytalanul felszökött, a mészárszékeket bezárták, mert hús egyáltalán nincs. A szemét napok óta felgyülemlett az utcákon és a kikötőkben. Járványok fenyegetnek. A zálogházakat megrohanja a szegényebb néposztály, de üres kézzel kénytelen távozni, mert kezizálogokra nem adnak kölcsönt. A forráság nem csökkent, tej nincs s ennek tudható be, hogy a halálozások száma, különösen a gyermekhalandóság ijesztően emelkedett. Ezer emberre 24,5 halálozás esik, holott eddig 13,3 volt a halálozási arány.

London, augusztus 18.

A sztrájk kolosszális méreteket öltött. Ma még néhány vonat indult ugyan, azonban legalább százezerre tehető azoknak a száma, akik nem tudtak idejében a Citybe jutni üzleteikbe és vagy kocsikon vagy gyalogszerrel tették meg a tiz-tizenöt kilométeres utat. A középületeket, a minisztériumokat katonaság őrzi, úgyszintén a fővámházat is. A Fishguard-vonalon az éjjeli postát és az utasokat feltartották. Birminghami jelentés szerint Anglia nyugati része teljesen el van vágva az ország belsejének vasútforgalmától.

London, augusztus 18.

Miközben a kormány résztvesz a tárgyalásokban, egyúttal megteszi a közbiztonsági intézkedéseket. Sűrűn érkeznek katonacsapatok

Londonba, Liverpoolba, Manchesterbe, Glasgowba, Leicesterbe, Blackburnba, Blackpoolba, Leedsbe s minden nagyobb vasúti állomásra. A belügyminisztérium szigorú utasításokat adott az állami rendőrségnek, a hadügyminisztérium pedig közhírré tette, hogy az első zavargás esetén a csapatok parancsnoka megfűvatja a riadót, fölolvassa a Riot Actot s attól fogva a hadijog van érvényben, a katonaság éles töltéssel fog löni.

London, augusztus 19.

A sztrájk máris nagyon érezhető károkat okozott. North-Cumberlandban húsz szénbánya, melyek naponta tizenkétezer tonna szén termelnek, kénytelen volt üzemét beszüntetni. Tizenhárom kohóban eloltották a tüzet és több mint tízezer munkás kenyér nélkül maradt.

A barrowi grófságban 8000 bányász akarata ellenére kénytelen pihenni. A dél-walesi bányákat néhány nap múlva szintén be kell zárni, mert a bányák bejáratánál felhalmozott szén nem lehet elszállítani. Ezáltal 200.000 munkás veszt el a kenyerét. A szénhiány miatt sok ipartelep és gyár is kénytelen lesz az üzemét beszüntetni.

A londoni kikötőben sok utas várja az Egyesült Államokba és Kanadába induló hajók elindulását. Tegnap óta azonban egyetlen hajó sem hagyhatja el a kikötőt.

Liverpool, augusztus 19.

A város világhossági és közlekedési eszközök híján van. Az élelmiszerek legfőljebb három napra elegendők. A kikötői raktárakban ötszázezer font értékű készlet hever. Liverpoolban ma már nem volt kenyér s a húskészlet is rohamosan csökken.

Paris, augusztus 19.

Az angol vasúti sztrájk különösen érzékenyen érinti a francia kereskedelmet, mert Franciaország roppant sok élelmiszert szállít Angliába, holott az angol behozatal csak nyers érc- és kézműárúra szorítkozik. Rouenből érkező hírek szerint, a francia kikötőkben kifogyott az angol kőszén . . .

Mi más ez, mint a teljes felbomlás képe? A termelés és a szétosztás teljes zavara, melyet a mob rablásai, gyújtogatásai, a sztrájkoló és a dolgozni akaró munkások rendszeres fegyveres csatái kísérték. Az élet és a vagyon bizonytalansága. A járvány és a éhség. Anglia belügyminisztere ilyen körülmények között túlzás és rémítgetés nélkül mondhatta, hogy soha a világtörténelemben a legveszélyesebb külellenség nem szorongatta oly mértékben a megostromlott várost, mint a hogyan angol munkások hazájukat végveszélybe kergették volna, ha ez az állapot csak néhány nappal még tovább tart.

A kormány és a munkásképviselek hihetetlen erőlködései és a koronának a munkaadókra gyakorolt nyílt nyomása következtében ugyan a béke helyreállt, de ez a béke nyilvánvalóan átmeneti és a munkásság legöntudatosabb része által nyíltan ócsárolt (Tom Man sikerrel újra az általános sztrájk felvétele mellett izgatott, ha az egyik társaság valami 300 (!) elbocsátott munkást azonnal vissza nem fogad!) s minden látó ember előtt

világossá tesz két dolgot: Az egyik az, hogy a kapitalista államok között háború többé el nem képzelhető. Egy ilyen sztrájk háborús időben nemcsak a kapitalizmusnak, de a legfőbb politikai hatalomnak is azonnali felfordulását jelentené. A másik, hogy valószínűs általános sztrájkot, az összes szakmák közös, országos sztrájkját egy fejlett kapitalista állam többé elviselni nem képes. Egy-két hét alatt beállna a teljes débácle, a tökéletes összeroskadás.

Most már a jelenben működő fejlődési tendenciák mérlegelésével igyekezzünk ennek a konfliktusnak lehetőségeit megállapítani.

Nyilvánvaló, hogy egy általános sztrájk esetén, mely meg hozzá teljesen öntudatos forradalmi alapon a lenni vagy nem lenni kérdését állítaná fel, a munkásság győzelme minden nappal valószínűbbé válna, ha ez a küzdelem kizárólag a tőke és a munka harca volna. Hisz napról-napra növekedik a szervezett munkások száma, ereje, harci készsége. A kapitalizmus a dolog természete szerint a szociális kérdést nem oldhatja meg: csak palliative, mérséklőleg, ideig-óráig lecsendesítőleg hathat. Amaz alapvető szükségleteknek, az étel, az álom, a szabad idő ama szükségleteinek, melyek kielégítéséért a szocializmus küzd, meg van az a természete, hogy a részleges kielégülés csak fokozza a vágy szomjúságát és a vágyakozók elkeseredését. S a kiműveltebb, kifinomodottabb, kultúrszomjasabb idegrendszer egyre kevésbé lesz hajlandó a gyári üzem brutális fegyelmét elviselni. Az az érzelem, mely minden intellektuellt elfog, ha még a legjobban felszerelt és a legkisebb munkaidővel dolgozó gyárat látogatja is meg, hogy „szinte érthetetlen miért tűrik ezek a százezrek ezt a rájuk nézve oly rettenetes, az életerőt oly végsőkig kisajtoló rendet, hogy a magunk fajta ember egy-két heti ilyen szénbányászat vagy vaskohó-munka után tönkre menne vagy gyilkolna”: ez a bután racionalista, de egyénileg oly természetes gondolat lehetetlen, hogy egyre fokozottabb mértékben magával ne ragadja azokat a munkástízezreket, akik már belekóstoltak a szabadságba és a kultúrába, de akik napról-napra jobban érzik, hogy joguk van ennek a szabadságnak és kultúrának teljességére, emberi képességeik egyetemes kielésére! Azt hiszem ez az a tömegérzés, mely feltartóztatlanul egyre jobban forradalmozítja a munkástábor.

Ezzel a mindinkább növekedő szervezettséggel, anyagi küzdelmi eszközökkel, lelki elszántsággal mit helyezhet szembe az egyre inkább koncentrálódó kapitalisztikus üzem? Igaz, a napi bérharcokban szembe állíthatja napról-napra koncentráltabb, gyorsabban működő, egyöntetűbb munkaadó szervezeteit, melyek pl. a kizárásokat sokkal félelmetesebb mértékben alkalmazhatják ma, mint régebben s melyek az állami hatalom egész apparátusát talán teljesebben befolyásolhatják, mint egykor. De ép egy élethalál harc esetén ez a nagy koncentráltság csak rontaná a munkaadók esélyeit. Különálló, egymástól független, eltérő taktikát követő üzemek helyett mind kevesebb és mind nagyobb üzemkolosszusokra fog rászakadni az egész munkástábor együttes ereje.

Ebben a túlkielezett szituációban, melyben az egyik felet vagyona elpusztulása, a másikat az éhenhalás fenyegeti, lehetetlen, hogy előbb-utóbb ez a küzdelem gazdasági térről ne az erőszak terére menjen át. A kiehezett munkástömegekben ellenállhatatlan erővel tör utat magának a vágy: a munkaeszközöket, a felhalmozott tápanyagokat kézre keríteni, ha kell erőszakkal is. És ezen a ponton válik elkerülhetlenné az államhatalom és a hadsereg beavatkozása, mint az a harmadik faktor, mely ezt a küzdelmet végeredményben eldönti. És azoknak, akik a tőke és a munka küzdelmében a militarisztikus szempontot, a szindikalista mozgalomban az antimilitarisztikus tendenciát valami egészen mellékes és járulékos szempontnak tartják, azoknak figyelmebe ajánlom a következő megfontolásokat:

A tőke és a munka harcát egy általános sztrájk esetén szükségkép és kikerülhetetlenül a fegyveres erő fogja eldönteni, így volna az még akkor is, ha a sztrájkoló munkásszázerek az önfegyelem, a lemondás, a passzivitásnak szinte angyali fokára jutottak volna el, melyen az éhség, a lét bizonytalansága, a sztrájkterők minden provokálása dacára passzív rezisztenciánál egyebet nem vinnének a harcba. Aki a tömegmozgalmak lélektanát ismeri, tudja, hogy milyen utópista ez a felfogás. Mégis fölteszem, hogy így lesz. De ugyanekkor egy csomó más körülmény a fegyveres beavatkozást kikerülhetlenné teszi. Itt van először is minden tömegmozgalom kísérője, a m o b, a nagy városok rettenetes lumpenproletariátusa, az állandó munkanélküliek, a dologkerülők, az apacheok, a forradalmi mozgalmak vérszomjas hisztérikusai és az az egész részben a társadalom által kiteszített, részben biológiailag lezüllött emberanyag, mely a társadalmi kapcsolatok minden meglazulása esetén rögtön zsákmányra indul. A legutolsó angol tapasztalat is tele volt ilyen rablásokkal és gyújtogatásokkal. Elképzelhetjük, hogy ezek az anarchisztikus kitérések egy általános felfordulás esetén minő mérvet öltenének. De a m o b terrorizmusánál még nagyobb mértékben hajt a fegyveres összeütközés felé magának a kapitalizmusnak az érdeke. Mentől kiélesedettebb lesz a helyzet, mentől nagyobbak lesznek veszteségei, mentől jobban terjed a sztrájk: annál hevesebb lesz az a kívánság — mely tényleg már minden nagyobb gazdasági sztrájknál is felmerül — hogy a „bujtogatók”, a „láízítók” erőszakosan ártalmatlanokká tétessenek. Ez az uralkodó osztály utolsó orvosszere s lehetetlen, hogy meg ne kísértene alkalmazását, mert ez az egyedüli eszköz hatalma fentartására. A Commune példája ezt világosan illusztrálja. Tényleg, ha sikerül néhány sortűzzel a lázadást vérbe fojtani, az öntudatos kisebbség egy részét lemészárolni, másikat bebörtönözni: a forradalmi fölkelések ismert lélektana szerint, a lázas felajzást gyorsan váltja fel a kétségbeesés, a megalkuvás, a kábult apáthia. Akik erre még mindig azt fogják mondani, hogy a szervezett munkásság isteni önfegyelme el fog kerülni minden provokációt és vérengzést, azok ép olyan naivok, mint ama békeapostolok, akik azt vitatják,

hogy a népek fokozódó önfegyelme lehetlenné fog tenni minden összeütközést, holott tudjuk, hogy néhány tökfilkó, felbérelt rowdy segítségével bármikor lehet a *casus belli*-t előállítani. A legbékésebben sztrájkoló munkástábort néhány ezer sztrájk-törő bármikor véres fölkelésbe kergetheti. S minthogy az állam ezernyi szállal van a kapitalista rendhez hozzáfűzve, lehetetlen, hogy a munkaadók halálos féelme és elkeseredése végül az egész államhatalmat is magával ne ragadja. De még ha ez az állam nem is volna osztályállam s az állam gépezetét a kritikus időkben csupa Lloyd George-ok vezetnék is: a fegyveres katasztrófa akkor is kikerülhetetlen volna. Kikerülhetetlen pedig azért, mert a kapitalistákon kívül a társadalom legszélesebb rétegeit is izzó gyűlölet fogná el a sztrájkoló munkásokkal szemben, kiknek forradalma kenyerétől, életbiztonságától, a lét összes lehetőségeitől fosztja meg az egész társadalmat s a legszegényebb osztályokat ép a legkínosabban. És az éhség, az életveszély, a végső felbomlás eme paroxizmusában ugyan ki fog olyan szubtilitásokra gondolni, hogy ezek a derék munkáselvtársak végeredményben a társadalom egyetemes felszabadításáért harcolnak és az emberi együttműködés magasabb formáit akarják előkészíteni. A halálos krízisekben senki sem filozofál, hanem a legközelebbi életlehetőség irányában cselekszik, mint a hogy a demokrata, vétőjogos, georgeista angol kormány *nolens-volens* a hadsereg mobilizálásához és az ostromállapot kihirdetéséhez fogott. Eme lelki és társadalmi tények világánál nyilvánvaló, hogy a proletariátus és a kapitalizmus végső küzdelme végeredményben a hadsereg magatartásán fog eldőlni. Ha a hadsereg a régi kommandókra lelővi a sztrájkolókat, a kapitalista rend létét újra kitolhatja. Ezért oly világos előttem, hogy az antimilitarizmus a szindikalista propagandának nemcsak *sui generis*, de leglényegesebb vonása. Persze lesznek marxisták, akik erre azt fogják mondani, hogy ez tévedés, mert maga a gazdasági fejlődés automaticæ lerombolja a neki meg nem felelő ideológiákat. Ez a tétel már magukra az ideológiai termékekre nézve is csak igen korlátolt mérvben igaz. De a hadseregre és az ahhoz fűződő érzelmekre egyenes alkalmazhatatlan. A hadsereg nem ideológia, hanem ép oly súlyos realitás, mint maga a gazdádási élet, sőt egy olyan realitás, mely bár a gazdasági jelenségekkel rendkívül sok szállal összefügg, alapjában teljesen önálló, autonóm léttel bír. Nem a gazdasági élet reflexe ez, hanem olyan ősi, eredeti, különálló valami, mint a nemi ösztön és az azokon nyugvó intézmények, melyeket a gazdasági élet ezerszeresen befolyásol ugyan, de melyek nem az ökonómiai szükséglet kedvéért valók. A gazdasági élet alapvető átalakulásai bizonyos kultúrkörön belül a militarizmus kiküszöbölésén dolgoznak de ez a folyamat nem fog automaticæ lejátszódni, hanem amaz ideológiai erők rendszeres és tervszerű megfeszítése útján, melyeknek antimilitarizmus a neve. Az a féelmetesen gigászi háborús reflex, mely százezreket egyetlen gyilkoló géppé alakít,

egyetlen pillanat alatt egyetlen ember vezényszavára, nem fog máról-holnapra felbomlani a gazdasági fejlődés spontán játékából, hanem csakis az akarat, a fantázia, az érzelmek és a belátások amaz új pedagógiai rendszeréből, mely az antimilitarista propagandát megtölti.

Ezért fog a forradalmi szocialista irány egyre hevesebben az antimilitarizmus vizeire terelődni. A legfegyelmezettbb általános sztrájk előzetes antimilitarista szervezkedés nélkül csak kudarcra végződhetik. Ellenben egy antimilitarista felkelés általános sztrájk nélkül is — bár ez felette valószínűtlen s inkább mint fogalmi disztinkciót emelem ki — a kapitalizmus megdöntésére vezethet. Mert az eddig kiemelteken kívül a csak-gazdasági szindikalisták még egy lényeges tényezőről feledkeznek meg. A kapitalista fejlődés már azért sem örölheti fel automaticæ a hadsereget, mivel annak nagy többsége nem szervezett proletárokból, hanem szervezetlen munkásifjából s parasztiúkból áll. Az antimilitarista propaganda sikere attól függ, hogy a parasztlakosság érzelmeit minő hévvel lehet a hadsereg vagy ami ezzel egyet jelent, a mai gazdasági rend ellen megmozgatni? Míg a paraszt a feudalizmus érdekkörében van, az ipari munkásság szabadságharca kilátástalan, mivel a veszély órájában a feudalizmus és a kapitalizmus egy zárt falanxot fog alkotni, melynek hadserege ép a parasztság lesz.

Ezekből a szempontokból nézve, a kapitalista társadalom közeli összeomlása kikerülhetetlennek látszik. A munkástársadalom számbeli szaporodása, anyagi és erkölcsi fejlődése, egyre fokozódó forradalmi szelleme, egyre szélesebbkörű és öntudatosabb antimilitarista propagandája olyan elementáris erők, melyekkel s emben a másik oldalon egyetlen egy olyan tényezőt sem látok munkában, mely ezt a folyamatot hosszabb időre feltartóztatná. Szórol-szóra igaz róla az, amit de Tocqueville a demokráciáról mondott: „általános, tartós jelenség ez, mely napról-napra kisiklik az emberi hatalom kezeiből; minden esemény és minden ember fejlődését szolgálja”.

Idáig a szocialista gondolkodók főproblémája a kapitalista társadalom megdöntése volt. Ez volt az a nagy kérdőjel, mely mellett a jövő állam, a szocialista szervezés problémája erősen háttérbe szorult. Véleményem szerint a mi nemzedékünk egy egészen más kérdésföltevéssel került szembe. A kapitalista társadalom mikénti felbomlása immár nem probléma többé: előttünk van, óráról-órára, szinte kísérteties gyorsasággal halad előre. Ellenben az eddig elhanyagolt másik kérdés, a szocialista állam kérdése a legsúlyosabb bizonytalanságban áll előttünk. Miként és hogyan fogja a diadalmas szervezett munkás-arisztokrácia a letűnő régi rendet egy újjal és jobbal helyettesíteni? A kollektivistista üzemre való átmenet, az árnak és a piacnak állami szabályozása még az abszolút béke idején is csaknem lehetetlen

feladatnak látszik. Hát még a katasztrófikus felfordulás amaz éveiben, mely az antimilitarista felkelést és az általános sztrájkot fogja követni! Mikor sok-sok évszázad éhsége és elkeseredése kikerülhetetlenül explodálni fog. Mikor egy-egy királyhű zászlóalj, egyes militarisztikus törmelékek neo-feudalizmusa szinte elkerülhetetlennek látszik. Mert ne feledjük az egész ókori és középkori történelemnek egy kiabáló tapasztalata van! Az, hogy az általános dezorganizáció állapotaiban egy pár ezer főnyi jól szervezett hadsereg elég ahhoz, hogy állami diktatúrákat, városi tirannizmusokat vagy laza területi uralmokat létesítsen. Súlyosabb és kiélezettebb szituáció előtt, nehezebb és veszedelmesebb szervezési problémákkal szemben még soha győzelmes forradalmi osztály nem állott, mint a közel jövő munkás-arisztokráciája. A gazdasági szervezés mellett a megújuló katonai veszedelem! Lehetetlen, hogy a megbukott régi rend összes hajótörötteiben, királyjaiban, tábornokaiban, bankárjaiban és papjaiban fel ne lobogjon az ellenforradalom minden vágya és gyűlölete. És ennek az ellenforradalomnak alkalmas anyagai maradnak a félbarbár, vallásos és dinasztikus paraszttömegek. Ilyen körülmények között a győzelmes munkásköztársaság kénytelen lesz a rendelkezésére álló egyetlen fegyverhez nyúlni, ahhoz, melyet minden győzelmes forradalom felhasznált hatalma biztosítására és az ellenforradalom kikerülésére: a renitens parasztság veszedelmét le fogja törni a világtörténelem ősi panaceájával: a szabad földdel. A militarisztikus és a vallási kerítéssel szemben egyszerre véget fog vetni minden ellenforradalomnak: a régi birtokarisztokrácia földjeinek konfiskálása és szétosztása a parasztok között.

Az új rend körvonalai még bizonytalanok s a legégetőbb problémái a mai kutatásnak, de az az egy biztos, hogy ez az új rend csak a szabad földből indulhat ki. Első sorban ennek a fejlődésnek lesz szinte öntudatlan eszköze a forradalmi szindikalizmus.

